

h:n ja i:n tai j:n vaihtelusta lyydiläisten murteissa ja viron kielessä; y.m.

I.

Lyydiläismurteiden illatiivi on monipäätteinen. Sitä on useampia tyyppejä kuin niiden lähimmissä sukukielissä, karjalassa ja vepsässä. Käsittelemme tässä sellaisia, jotka eivät polveudu kantasuomen *-sen ~ -sen* -päätteisistä illatiiveista.

1. Ensinnä mainittakoon tyyppi, jonka vaihteleva päätte, *-h* tai *h* ynnä vokaali, edustaa myöhäiskantasuomen *-hsn ~ -hšn* -päätettä. Esitämme siitä eri tahoilta saatuja näytteitä¹, joissa on useita tuttuja päätteen toisintoja:

B *tavarad sangettī kai muaha* 'tavarat kaikki putosivat maahan' 243 v. | Sn *pappid muaha panemas* pappia 'hautaamassa' 243 v. | Lh *panou muaha* 'hautaa' 243 | Lh Lm *moah pandah* 'haudataan (ihminen)' 243. | N *kuñmårdale hälle muohe suoi* 'kumarra hänen edessään maahan asti!' 243 | Td *heñ haravoidäü suõgoihe kuivamaï* 'heinät haravoidaan karhelle [oik. luokoihin] kuivumaan' 62 o. | Kj *gūlaimahaskammo* 'lähtekäämme kävelemään' 58 | TP *sīd kazvau rugis haamehek* sitten kasvaa ruis halmeeseen 60 o. | B *ei sua heid* [= kosteita heiniä] *suabroihe ni saraihe panda* 'ei niitä voi panna suoviin eikä latoon' 256 | V *viäüzin garmoiçah* 'soitin hanuria' 54 | V Ph *vastah* 'vastaan' | Ph *edeh* eteen | Td *pane tiäht šihi* 'pane merkki siihen' 433 | Ph *peaväs pandah ligõh vedeh* pellavat pannaan likoon veteen 204 | V *luihe suoe* 'luihin asti' 219 o. | Td *pani šuapkam* (lakin) *piähä* 316 o. | Sn *hän oli vedez vüöhõ suai* 'vyötäisiä myöten' 501 v. | N *ištuy vahn starik, bārd vüöhèssuoi* 'istuu vanha ukko, parta vyötäisiin asti (ulottuva)' 501 v.

2. Toisena mainittakoon illatiivi-tyyppi, jonka päätteenä on diftongin jälkikomponentti *i*: vartalon loppuvokaali on diftongin sonanttiaineksena. Sonantti saattaa olla lyhyt, esim. Td *daŋgaï* 'jalkaan', *linnaï* 'kaupunkiin', tai puolipitkä, mikä on tavallisinta, tai pitkäkin, esim. Td *duõmäï ~ duõmäi* 'juomaan'. Milloin sonantti on lyhyttä pidempi, jälkikomponentti on lyhyttä lyhyempi. Seuraavassa eräitä näytteitä:

N *pordahin edei* 'portaitten eteen' 45 | *mužik andau hälle karad keiõn vastai* mies antaa hänelle keitollisen kaloja korvaukseksi ('vastaan') 477 |

¹ Lähteenämme on ollut J. Kujolan »Lyydiläismurteiden sanakirja». Paikannimien lyhennyksetkin on siitä lainattu. — Eräitä esimerkkejä on saatu leht. Eino Suovan tuonnempana mainitusta artikkelista.

miiläi ei doudäiž sen vastäi deŋgad 'minulta ei joutaisi niin paljon (sen vertaa) rahaa' 477 | *tuudai erahai küläi* 'tulevat erääseen kylään' 50 | *buräkön panou päčšin peräi* 'kopan panee uunin päälle takaosaan' | *ku suotte torämmäi . . .* 'kun ryhdytte tappelemaan' 436 | *suodai hüö kalakoi-mäi omäz dieaois* 'rupeavat juttelemaan omista asioistaan' 47 | *mänou tsari sadui gūlaimai* tsaari menee puutarhaan kävelemään 58 | *tüöndäü kazakag mettšäi, haugoi* 'lähettää rengin metsään halkoja hakemaan' 59 | Td *rubetti regid nuoritšemmäi* rupesivat kuormia köyttämään 273 v. | *linnäi* kaupunkiin 205 | Td *miäna hüäläiүүлgin nahkän iäräi* 'minä siltä (karhulta) nyljin nahan pois' 259 v. | *garmonjai viändälz* 'hanuria soitti' 54 | *petvas pandau ligoi* pellavat pannaan likoon 204 | *vedäi* veteen 204.

Samasta vartalosta saattaa toisissa murteissa muodostua *h-*, toisissa *ž-*illatiivi, esim.

N *edži*, Ph *edeh* 'eteen', — N *dälgež* ~ *dälgei*, TP *dälgeh* 'jäljessä'.

Illatiivin historian kannalta tämä diftongiloppuinen tyyppi on *h-*päät-teistä mielenkiintoisampi.

II.

Illatiivin *ž-*päätteen alkuperä lienee vielä tyydyttävästi selvittä-mättä.¹ Tähänastisista selityskokeista huomattavin on LAURI KETTUSEN ohimennen (LVHA II 132, alahuom.) lausuma ajatus, että *h* on lyydiläis-illatiivissa muuttunut *ž:*ksi, — huomattava erittäinkin sen vuoksi, että sama tutkija suoriutuu ääntenmuutoksella *h > j* viron äänneopissa² sellaisista muodoista kuin Kodaveren ja koillisviron *-je-*illatiivit: *uväje* 'utuun, sumuun' (: suom. run. *utuhun* < *utuhen), *laps on isäje* 'lapsi on isäänsä, isänsä näköinen') (: suom. run. *isähän* < *isähen), sekä esim. *murejed* 'murheet' (< murehet), Kuusalon *ogäjad*, 'okaat', kirjavir. *parajad* 'sopi-vat, sopivan suuruiset'. Ääntenmuutos *h > j* (kolmannen tavun alussa milloin ensi tavu on lyhyt) on selityskeinona saanut kannatusta JULIUS MÄGISTELTÄ: Eesti keel IV (1925) 68—70. Siihen viittaavat myös ALBERT SAARESTE: Eesti keel XVIII (1939) 220, ja viroon nähden LAURI POSTI: GLL 241.

Kun FRANS ÄIMÄN kanssa kerran keskustelin p.o. lyydiläisen *ž-*illa-tiivin päätteestä, hän piti kehitysfonetiikan kannalta vaikeana uskoa, että laryngobukkaalinen spirantti *h* mekaanisesti kehittyisi praepalataa-

¹ Eri tutkijain lausumia oletuksia siitä selostaa EINO SUOVA: Virittäjä XXXIX (1935) 461—463. Seuraavassa merkity lyhyesti: Suova.

² Kettunen SUST XXXIII 133—134 (v. 1913), EKÄH § 179 (v. 1929), LWb XLVIII.

liseksi puolivokaaliksi, j:ksi. Tätä fonetiikan kysymystä en tässä ryhdy pohtimaan; sen ratkaiseminen tässä tapauksessa ei näytä tarpeelliselta-kaan.

Vokaalien välinen ja loppu-*h* ovat lyydiläismurteissa niin johdonmukaisesti säilyneet — esim. *maahan*, *vedehine*, *veneh -ed -id*, *vikateh -id*, *ägeheh*, *kirvehed*, *ülähäks*, *vannahad* ~ *vadnahad*, *terveh -ed*, *madeh -en*, *muaha* ~ *muohē* *maahan* — että *h:n* muuttuminen *j:ksi* illatiivin y.m. päätteissä olisi käsittämätön poikkeus yleisestä *h:n* säilymissäännöstä, joka koskee karjala-aunusta, lyydiläismurteita ja vepsää. Miksi ääntenmuutos olisi tapahtunut vain päätteissä, eikä sanain vartaloissa? Sen vuoksi luulen, että lyydiläismurteiden taivutuspäätteissä esiintyvä *h:n* ja *j:n* eli *j:n* vaihtelu voidaan käsittää toisella tavalla.

Oletan, että p.o. lyyd. *ǰ* ja viron illat:n *-je*-päätte edustavat kantasuomalaista päätettä *-jen* samoin kuin illat:n *-h* ja *-hs* edustavat varhaista *-hēn* ~ *-hen* -päätettä. Kun virossa ei enää yleensä ole *ǰ*-dift:ia sanan loppuna, näkyy (tai kuuluu) viron varhaisempi *-ǰ*-päätteinen illatiivi vain aineksena vanhan kansanrunouden illatiivi-tyypissä *laulamajje*, mikä voi olla sekamuodostuma varhaisesta muodosta **laulamajje* ja tämän loppuheittoisesta toisinnosta **laulamaj*, lyydiläisen *torämmǰ*-tyypin taivutusopillisesta vastineesta. Päätteet *-ǰ* ja *-je* ovat muinaisvirossa voineet vaihdella esim. siten, että edellinen esiintyi painottomassa tavussa, jälkimmäinen painollisen tavun jäljessä.¹ Samoin on voinut olla laita muinaislyydiläisilläkin, vaikka sekundäärinen loppuvokaali *e* on heidän murteissaan kolmi- ja useampitavuisesta illatiivista laajalti kadonnut, niin että vain *-ǰ* ja *-h* (~ *-he i:n* jäljessä) ovat päätteistä jäljellä. Mutta ennen *e:n* katoa päätteet *-je* ja *-he* olivat — oletan — toistensa veroiset niin lyydiläisillä kuin varhaisvirossakin: **voijje* ~ *voihe*, **utare|je* ~ *-he*, **kämme|je* ~ *-he*, **kive|je* ~ *-he*, **tule|je* ~ *-he*. Tällaisten suhteiden vallitessa kummankin päätteen käyttö saattoi laajeta muunkinlaisiin tapauksiin, esim. sellaisiin kuin vir. (Kodaveren) *isäje*, *emäje*, *linaje* 'ins flachsfeld', *maruje* myrskyyn, *nisoje* 'ins weizenfeld'. Lyydiläisillä kun vokaalien välinen *h* säilyi, *h:n* ja *j:n* vaihtelu illatiivin päätteissä saavutti yhä suurenevan esiintymistiheyden ja -laajuuden. Loppu-*e:n* kadottua olivat päätteistä jäljellä pelkkä *-h* ja *-ǰ*: *ligòh* ~ *ligòǰ*. Tämä vain edisti päätteiden vaihtelun laa-

¹ Kettunen on pitänyt mahdollisena että *-je*-päätte on joskus ollut äännelaallinen painollisen tavun jäljessä, esim. *pūǰe* 'puuhun', *lūǰe* 'luuhun', *añpamajje*, *imeitämǰje*, kuten *h* etelävirolaisissa *sūhe*, *māha*, *sōho*, *pāha* (Wiedemann, Gramm. d. ehstn. Spr. 56; virP *suhu*, *maha*, *sohu*, *pāha*) ja *sūǰmehe* 'sydämeen', *kūbārāhe* 'lakkiin', *mōisahe* (< **moisiahen*). Myöhemmin *je*-päätte olisi analogian vaikutuksesta levinnyt toisenlaisiinkin asemiin. Ks. SUST XXXIII 133, EKÄH §§ 174, 179.

jenemista ja varsinkin edellisen päätteen korvaamista jälkimmäisellä. Murteiden sekaannukset, esim. avioliitoissa eri murrekeskuksissa kasva-
neiden henkilöiden välillä, saattoivat aiheuttaa sitäkin, että loppu-*h*
muissakin muodoissa kuin illatiivissa korvattiin *ḡ*:llä; esim. seuraavassa.
Sukupolvien vaihtuessa ja vuosisatojen vieressä on lyydiläisten kielen-
taju tottunut pitämään -*h*:ta ja -*ḡ*:tä samanveroisina loppuäänteinä mel-
keinpä missä muodoissa tahansa ja suuresti laajentanut *ḡ*:n käyttöä, kuten
näky y. m. alempana mainittavasta illatiivi-tyypistä, mikä päättyy pit-
kään vokaaliin.

III.

1. Possessiivisuffiksia -*hen* ~ -*hen* edustaa lyydiläisillä
joko suoraan periytynyt tai karjala-aunuksesta lainautunut -*h*; esim.

N *edelleh*, Ph *edelleh* 'edelleen, eteenpäin' | AV *endiželleh koñušši seižū*
'talli seisoo ennallaan' 49 | V *kaikkineh* 'kaikkimensa' | Ph *hänelleh* | *enäm-
balleh* 'enimmäkseen' | N *dälgižleḡh*, Ph *däriļļeh* 'taakseen' (s.o. jäljilleen) |
N *duymaittšou ičšeleḡh* 'ajattelee itsekseen.' Mutta sen rinnalla käytetään
ehkä vielä laajemmalti omistusliitettä -*ḡ*; esim. Td *hän ičšeksēi pagižou*
'puhuu itsekseen' | Pn *mečšan ižand dāngi. meḡi vai huvāhtazou* 'metsän-
haltija taas vain äännättää' | Sn *edellei*, Td *edellei* 'edelleen, eteen-
päin' | M *endižellei katuoī* 'ennalleen peitti' 49 | Sn, Kš, Lh, Pl, Pk y. m.
ūdessai = N *ūdessah* 'uudestaan, taas' | Sn *veneh om bokalaai* 'kyljellään' |
N *händai süöttāu, duottāu i kai küžūu ha. laai eländeksen* 'häntä syöttää,
juottaa ja vieläpä ottaa selville häneltä hänen elämänsä vaiheet' 47 | Td
minā hä. laai nūlgin nahkän iärei 'minä siltä (karhulta) nyljin nahkan pois'
259 v.

2. Myöskin passiivin indikatiivin preesensiin on
ḡ tunkeutunut rinnakkaiseksi *h*:lle, esim. preesensiin, jossa Ph *oldah*,
pandāh, *kežrätāh*, V *katštah* 'katsotaan', *santah* 'sanotaan', mutta N *erahāt*
külūs kuvvättāi 'toiset kuivattavat (pellavia) saunassa' 50 | *toižed oiettai*
kaššalid 'toiset ottavat kontit' 50 | *tulipizareḡhed lähtāi nenāhuoguis* 'tuli-
kipunat lähtevät sieramista' 53 o. | *lehmād oudāi nurmēs* lehmät ovat ni-
tyllä 273 | *püülai miehēd nuotāu ka. laad. suodai ka. laad nuotāu* miehet pyy-
tävät, saavat kaloja nuotalla 273.

3. Passiivin indik. imperfektissä on paikoittain päät-
teenä -*h*, esim. Ph *otettih*, TP *oldih*, yleisemmin kuitenkin tunnuksen piden-
nys: *iḡ* > *i*; esim. Td *rubētti* rupesivat 273 v. | B *langettī* 'putosivat' 243 v. |
Td *ta. peḡi* 'tapettiin' 435 | Sn *lapsed mändi* lapset menivät 437 | *därvess*
otetti raudmuad da viedī zavodā järvestä otettiin rautamutua ja vietiin
tehtaaseen 353 | Sn *kai riš'kaqzad mändi kattšomā* kaikki ihmiset menivät
katsomaan 358 o.

4. Refleksiivisessä ind. imperfektissä esiintyy päätteenä sekä *-he* ja *-h* että *i*: Lh *rodīhe*, Ph *rodīheze* ja *rodīh*, B *rodījhe*, mutta B *rodī* 'syntyi' 362 v.

5. Imperatiivin yks. 3:nnessa persoonassa esiintyy usein h:n asemessa *ǰ*; esim. Sn *peskai* 'pesköön', *šeižugai* 'seisokoon', M *oigai*, Šuojussa *küžugai*.

6. Lopuksi on funktionsa puolesta yhdenveroiseen h:n ja *ǰ*:n vaihtelu ulottunut vartalonkin loppukonsonanttiin: V *tiäh*, Ph SP *täh* (< tähän << *tähten) 'tähden, johdosta, puolesta, nähden, ilman', mutta Kn, Lh, M, Sn, V *tiäi*, Sn *t'äi* id., Kn *veden' tiäi* 'vettä hakemaan', M *sen'täi* 'sen tähden'.

IV.

Diftongiin päättyvän illatiivin loppuäänteen on Ojansuu »usein» merkinnyt *é*:llä: Kn *taiginäe* 'taikinaan', *taivahäe* 'taivaaseen', *sanumäe* 'sanomaan', jopa *e*:lläkin: *temniitsäe* 'vankilaan'.¹ V:lta on kirjoitettu paperille *suuhe suoe* 'luihin asti' (= N *suoǰ*, Sn B Td Lh y.m. *suai* 'saakka, asti' < *säjen); Kn:lta *lähtäü ven'tšäe* 'lähdetään vihille' 482 v. Tämä *-é ~ -ǰ* -diftongi, jonka sonantti on puolipitkä, on ollut väliasteena, kun *ǰ*-diftongi on kehittynyt pitkäksi sonantiksi, joka nykyään monessa lyydiläismurteessa on illatiivin ja usean muunkin muodon loppuna. Sonantti kuuluu paikoittain pitkänäkin: Td *händäi* (pronom.) ~ *händä*. Monoftongiutumisesta mainittakoon esimerkkeinä: B Pl *ünnä* = B Kn Kš N Sn Td *ünnäi*, V *ünnäh* 'kokonaan, yhtenäen' 506 | Sn *suogonä* 'kuin luokoa, heinää' 218 | M *suadä* 'saadaan, ruvetaan'¹ | Sn *käüdä*² | B *hal-mehē tähä emme pangoi rugišť* 'tähän halmeeseen emme pane ruista' 60 o. | B *mänöu vett ottamä randä* menee vettä ottamaan rantaan 59 | *tagaižē kalaregē* 'takaiseen kalakuormaan' | B Lh Pk Sn *vastä* vastaan | Sn *šina mäne oigedä kädē, tiudä* 'sinä mene oikealle [tarkemmin: oikeaan käteen], Tiudiaan' 432 | *rugiž om männü ragō* ruis on mennyt lakoon 254 | B *edē* eteen | Kš *ela mäng toižē tiesuarä* älä mene toiseen tienhaaraan 432 | *müöhä suai* myöhäiseen asti 252 | Pk *hän suai nagramä* rupesi nauramaan 258 v. | Td *lähtemme goštšī* lähdemme vieraisiin 56 v. | B *kuřg kučšui reb'oid goštī* kurki kutsui rehoa vieraisiin 56 v. | N *gromän aiga tuli hän petti* ukkosen jyrynän aikana hän tuli pirttiin 50 | Lh *tuoī džengat kodī* 'toi rahaa kotiin' 241.

Pitkään vokaaliin päättyvä illatiivi on tietysti nuorin lyydiläisten kolmesta neljästä h:ttomasta illatiivi-tyypistä. Sen vaihtelu h-päätteisen

¹ Suova 466.

² Suova 465.

kanssa on aiheuttanut *h*-loppuisille y k s. nominatiiveillekin paikoittain *ē*-loppuisia rinnakkaismuotoja, esim. Sn *terv|ē* ~ *-eh*, *rob|eh* ~ *-ē* 'rove, tuohinen', *poigov|ē* ~ B Td Kš *-eh* 'poikue' (Suova 465).

V.

Viron kielessä sellaiset illatiivit kuin pohjoismurteiston **maha, päha, sohu** 'suohon', etelämurteiston **māha, pāha, sōho, tōhō**, Luhamaan **māhha**, (Vastseliinan) **pāähhä, suuhh|o** ~ *-u* 'sohu'¹ edustavat myöhäiskantasuomalaisia muotoja, joissa lopputavun *e* jo oli yhtäläistynyt ensi tavun sonantin kanssa. (Vrt. veps. *maha, pāha, soho*, vatj. **mah|a** ~ *-āse*, **soh|o** ~ *-ōse*, suom. **maahan, pāähän, suohon**, Aun. karj. **peähäni**, Vianan **moa|ha** ~ *-h.*) Illatiivia **maha** ~ **māha** vastaavan lyydiläisen (B Lh Sn) muodon *muaha* rinnalla on (Nuomoilan) lyydiläisillä *muohē*, joka niin ollen on myöhäsyntyisempi, saanut *he*-päätteensä toisenlaisista paradigmoista, joissa se oli säilynyt myöhäiskantasuomesta asti (esim. Vianan karj. **voihe, nāihe, naihe**, veps. *kodīhe, rēboīhe, kelthe* kieleen, *ānhe* ääneen, *mērehe*, inker. *mīhen*, vatj. **mihē, täihe** *-se*, **sihē** *-se*, suom. **tiehen, siihen, virE noihe**). Virossakin on vastaavanlaisia analogiamuotoja: (ainakin Järva-Madise, Kursi, Otepää, Põlva) *kohē* ~ *kohes* 'mihin', virE **tōhe** 'tuohon'.² Sisältävätkö Mustjalan *sohe* 'suuhun'³, Vastseliinan **suuhhō** 'suhu'⁴, lyydil. (Nuomoilan) *kuh|ē* ~ *-e* (~ *-èi*) 'mihin, johon' alkuperäisen *e*-äänteen, jää suureksi osaksi riippumaan vatjan muodoista **puh|ō** ~ *-ōse* 'puuhun', *kuhē* 'mihin', *suhē* 'suuhun', sillä lyydiläisillä on myös (B, Td) *kuhu*, karjalaisilla **kuhu**, suomessa **luuhun, puuhun, kuhun**, vepsässä *puuhu* ~ *puhu*, pohjoisvirossa **kuhu** 'wohin', **suhu** suuhun, etelävirossa (Luhamaa, Vastseliina) **puuhhu**.⁵ Kysymys jääköön niiden ratkaistavaksi, joiden käytettävänä on runsaammin **puu-** ja **pyy-**tyyppisten paradigmoin illatiiveja lyydiläismurteista (varsinkin Nuomoilasta). Tällä kertaa riittää se havainto, että virossa on kaksitavuista *-he*-illatiivia, äännelailista tai analogista. Edellä olemme nähneet, että on myöskin kaksitavuisia *-je*-illatiiveja: (Rannan) *l̄j̄jè p̄j̄jè*, (Kuusalun) *s̄j̄je*⁶ 'tähän', vanhassa kirjakielessä *seije*⁷ (nyk. *seie*) 'tähän'. Nykyiset *-je*-illatiivit ovat

¹ Wiedemann, Versuch ü.d. Werroehstn. Dial. 25, 56; Gramm. d. ehstn. Spr. 378; — Eesti keel IV 130, 131; II 51, 53.

² Eesti keel IV 80, V 124, VII 105, VIII 117.

³ Eesti keel XIV 64.

⁴ Eesti keel II 51.

⁵ Eesti keel II 51, IV 130, 131.

⁶ Eesti keel VIII 55, 56.

⁷ Eesti keel XVIII 210.

yleensä kolmitavuisia (esim. siv. 249), joten niillä ei enää ole vastineita alkuperäisten *h*-illatiivien joukossa, kun vastaava *h* on kadonnut: vetehen > *velte*. Sivupainollisen tavun jäljessä esiintyneellä on jatkajana *je*-aines kontaminaatiopäätteessä (ks. s. 249) *-jje* (esim. Lügánuse *põlemajje*, *pesemajje*¹, Kodaveren *imettämajje*, ks. s. 249). Sivupainollista sonanttia seuraava *he*-pääte on säilyneenä — kuten jo edellä (s. 249) on sanottu — etelävirossa, esim. Vastseliinan murteessa *hõbõhõhe* 'hõbedasse', *hõbõzõhe* hevoseen, *ilozahē* 'ilusasse', *terävähē*², Põlvan *kerikkõhe*³, setukaisten *pedäjähē*⁴, *peřzehe*⁵ (< *perseyehen), Otepään *mõisahe*⁶ (< *moisiahen). Verbien taivutuksessa on kuitenkin säilynyt merkkejä siitä, että *j*:n ja *h*:n vaihtelu illatiivin päätteestä on ex analogia laajentunut muunkinlasiin tapauksiin. Sellaisia ovat yksitavuisien verbien akt. indik. imperfektin yks. 3.nnen persoonan *-je*-päätteiset muodot eräissä murteissa: Kodaveren Alatskiven *saije* 'er bekam', *sõije* 'er ass' (alk. *saihen, *sõihen)⁷, Tarvastun *jaije*⁸ (alk. . . . jaihen), Võrun *jõi* ~ *jõije* 'er trunk', *mõi* ~ *mõije* 'er verkaufte' y.m.⁹

VI.

Vaikka jäljet viron murteiden välisestä *-je*- ja *-he*-illatiivin vaihtelusta ovat häipyneet melkoisen vähiin ja ovat vähenemässä — *-je*-illatiivia on n. 30—40 vuotta takaperin enää vain vanhempi sukupolvi¹⁰ murteittain käyttänyt, — on kuitenkin merkkejä siitä, että aikaisempi vartalonkin *-he*- on tullut korvatuksi *-je*-illä. Sellaisia sanoja KETTUNEN luettelee Kodaveren murteesta:¹¹ ei vain alkuper. *-eh*-loppuisia, esim. *murejēs* (: mureheksi) 'zur trauer', *valejed* (: valehet) 'die lügen', vaan myös alkuperäisiä *-ek*-loppuisia, joiden vokaalivartalo on analogisesti siirtynyt *-ehe*-vartaloisten ryhmään: esim. *kudejed* 'die stricke, einschläge (beim weben)', kuteet (< *kuteyet), (*rādà*) *tagejed* 'hammerschlacke' raudan kuona (oik. takeet < *takeyet). Samoin edelleen *waijel* ~ *wahel* (< *vaihel < *vaje-hella) 'välissä' (*wahē* 'ero', väli, 'Zwischenraum (Fuge, Fach, Scheidung, Grenze, Entfernung, Unterschied', 'Zwischenzeit, Frist, Erholungszeit', 'Verhältniss')¹².

¹ Eesti keel VIII 415.

²⁻⁶ Eesti keel II 52, III 169, X 48, 49, IV 131, VIII 416, 417.

⁷ SUST XXXIII 132.

⁸ Eesti keel IV 131.

⁹ Wiedemann, Versuch ü.d. Werroehstn. Dial. 54.

¹⁰ SUST XXXIII 131, 133.

¹¹ SUST XXXIII 133.

¹² SUST XXXIII 132; Kettunen, EKÄH § 178.

Kun kantasuomessa on ollut kaksi olinpaikkaa osoittavaa denominaali-johdinta: *-ha-* ~ *-hä-* ja *-ja-* ~ *-jä-*¹ — verraten harvinaisia kumpikin —, voivat esim. Vienan karj. **edähänä**, lyydil. (Kj), veps. *edahan* 'etäällä, kaukana' ja vir. *edaja* (< *etä-jä-k) 'edasi'² olla eri johdannaisia. Myöskin vir. adv. **salaja**² 'heimlich, verstohlen, verborgen' voisi kuulua *-ja-*-johdannaisiin, ehkä myös vir. adv. *tagaja* 'tagasi' (vanhassa kielessä **tagaja** (rücklings)).² Tosin *-ha-*-johdannaista *taka-*-kannasta ei tunnettane, mutta kantasana on tarkoittanut paikkaa, joten *-ja-*-johdin olisi luonnollinen formans. Mutta virossa on sellaisiakin *-ja-*-muotoja, joihin *j* on voinut tulla varhaisemman *h*:n sijaan sen nojalla, että *h* ja *j* ovat *e*:n edessä yllä kuvatulla tavalla murteittain vaihdelleet. Sellaisia ovat esim. **parajad** 'sopivat, sopivan suuruiset' (: suom. run. parahat, viE *parrad*); **varajane** ~ virE **varahane** 'varhainen'; Kuusalun *ogajad* ~ kirjak. **okkad** (> okahat) 'okaat'; sekä murteittainen partit. *lajja* 'laihaa'.²

VII.

Lyydiläismurteiden ja viron kielen ulkopuolella *-jen-*illatiivi Itämerensuomalaisien kielissä on harvinainen. Vepsästä on mainittavissa postpos. *-ssai* ~ *-ssai* ~ *-ssai* ~ *-ssai* ~ *-ssai* ~ *-ssai* ~ *-ssai* ~ *-ssai* 'saakka, asti', joka näyttää edustavan varhaismuotoja **-säjēn* ~ **-sāhen*.³ Vrt. Vienan karj. **šoah -e -en** 'saakka, asti', Aun. **sai, sah** id., suom. (Agricola) **sahca**, — Vien. karj. *šoani* 'saatikka', vir.E **sāni**: ammust s. 'von Alters her', joissa *sā-*var-taloa seuraa tulosijan päätte. Toisena vepsäläisesimerkkinä on Noidalan *ühtäi* 'yhä'⁴ = viE *ühtä* 'ikka edasi'. Viimeksimainitun jo KETTUNEN on selittänyt yks. partitiiviksi, mihin latiiivin päätte on liittynyt⁵, mikä on päätettävissä m.m. siitä, että vastaava keski-Hämeen *ühlä* (esim. *-ppäin*) ja pohj.-Savon *ühä* (esim. *-kkö*, jossa *-kö* on kysymyspartikkeli) ilmeisesti ovat olleet alkuperin *k-*loppuisia.

Liivistä tähän kuuluu adv. *k²odäi* 'nach Hause': < *kotajen. Postin oletama lähtömuoto **kotajak*⁶ — johon edellä mainitut vir. *edaja* ja *tagaja* olisivat verrattavissa — on äänne- ja muoto-opin kannalta täysin puollettavissa; mutta *kotajen on kait tulosijana muinoin Suomenlahden eteläpuolella ollut tavallisempi kuin *-jak-*tyyppinen.

¹ Virittäjä XXXVI (1932) 390—396.

² Eesti keel XVIII 219, 220; SUST XXXIII 132; Kettunen EKÄH § 179.

³ Tunkelo VeKÄH 109.

⁴ L. Kettusen kirjaanpanema.

⁵ LVHA §§ 104_s, 309.

⁶ GLL 241.

VIII.

Lopuksi muutama sana *-jen*-päätteen suhteista eräisiin toisiin taivutus- ja johtopäätteisiin.

Kun yllä (s. 248) mainitussa keskustelussa Frans Äimän kanssa lyydiläisestä *ǰ*-illatiivista huomautin, että sen päätteessä voisi ehkä piillä (*-ǰ: -h = *ǰen: -hen*) samaa ainesta kuin Wiklundin (Festskrift til Rektor J. Qvigstad s. 310) kantalappalaiseksi olettamassa illatiivin päätteessä *-jen* (*-h: -hen = -ǰ: ? *ǰen*), Äimä piti tätä ajatusta mielenkiintoisena. Huomattavassa artikkelissaan »Zur Vorgeschichte des ungarischen Lativus» (FUF XXVIII 9—19) TOIVONEN tarkastaa ja riittävästi perustelee Wiklundin selityksen samalla osoittaen (ss. 13—14), että *-jen*-päätte sisältää oikeastaan kaksi latiiivin päätettä: *i ~ ǰ:n* ja *-n:n*, jotka kumpikin ovat suomalais-ugrilaiset, samoin kuin toiseenkin illatiivin päätteeseen *-sen ~ -sen* sisältyy kaksi suomalais-ugrilaista latiiivin päätettä: *-s* ja *-n*. Toivonen pitää myöskin sitä mahdollisena, että olopaikkaa osoittava, 'kuollut denominaalijohdin' *-ja ~ -jä* on »samanlainen laajentuma *ǰ₂-latiivista» kuin olopaikkaa osoittava johdin **-ka- ~ *-kä- ~ *-γα- ~ *-γä-* on *-k*-latiivista. Näin ollen päätteet *-i ~ -ǰ*, *-jen* ja *-ja ~ -jä* kuuluisivat samaan historialliseen sarjaan. Tätä päätelmää voi tukea viittauksella pariin muuhunkin paikallisuussijain pääteryhmään.

Jos oletamme, että Itämeren-suomalaisien kielten kahdesta inessiivin päätteestä: *-sa ~ -sä* ja *-ssa ~ -ssä* edellinen on alkuperäisempi¹, saamme vanhan pääteryhmän *-s*, *-sa ~ -sä*, *-sen ~ -sen* rinnalle toisen: *-i ~ -ǰ*, *-ja ~ -jä*, *-jen*, jonka jäsenien väliset muoto- ja merkityssuhteet ovat aivan samat kuin edellisen: *-s* ja *-i ~ ǰ* ovat alkuperäisiä, *-sen* ja *-jen* myöhäisempiä tulosijan päätteitä, *-sa ~ -sä* ja *-ja ~ -jä* taas formansseja, jotka vastaavat kysymykseen: missä? — Vielä lisävertaus: suffiksit *-ja- ~ -jä-* ja *-jen* ovat rakenteensa ja merkitystehtäviensä puolesta samassa suhteessa toisiinsa kuin olopaikkaa osoittava johdin *-la ~ -lä* toisen tulosijan, nim. allatiivin varhaisempaan² päätteeseen *-len ~ -len*.

Längelmäellä toukokuulla v. 1946.

E. A. Tunkelo.

¹ Perustelut olen esittänyt eräässä julkaisemattomassa esitelmässä Suomalais-ugrilaiselle seuralle v. 1931.

² SETÄLÄ YSÄH 413.